

Dialog „*In principio*“*

Rozmluva mistra s učedníkem o Bohu a stvoření

Prolog

In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum.
Na počátku bylo Slovo, to Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo Bůh. (Jan 1,1)

Ó věčné Slovo Moudrosti, dej, ať o tobě mluvím to, co je blízké pravdě a příjemné lásce. Vyznávám se ti, bezedná Pravdo, že je to láska, která mě nutí, abych se neprávem zmocnil tvých práv, chtěje napsat o tvém věčném Slovu jakési skromné zamyšlení o tobě, i když hledáme počátek a příčinu tam, kde žádná příčina není. Kdo poradí tam, kde nelze poznat? Kdo se dotkne svatosti, aniž je k tomu posvěcen, dopouští se rouhání a pošetilosti a [ocitá se] ve vážné zaslepenosti a opovážlivosti. Proto bývá právem vysmíván jako bláhový onen muž, jenž začal stavět dům bez patřičné prozíravosti – ke stavbě mu totiž chyběly prostředky a tak byla celá stavba ztracena, neboť ji nemohl dovést ke zdárnému konci (srv. L 14,28-30).

Mistr: Můj milý učedníku, ty mne uvádíš do tak zahanbuující nevědomosti a rouhavého odporu, když mě nechceš ušetřit toho, abych ti psal o Slovu, z něhož všechna slova a díla vyplývají a jímž jsou nebe i země rozmanitě zdobený, v němž všechny tvary a obrazy jsou leskem jeho světla, v němž nebeský Otec dostává lahodnost své božské rozkoše. Do tohoto Slova přeteklo celé moře božské přirozenosti, z něhož svatí andělé čerpají světlo své moudrosti a oheň lásky. Chci-li podle Kristovy rady spočítat, jaké náklady a které nástroje jsou k této stavbě zapotřebí, pak řekni, kde je osvícený zrak moudrého, zkuše-

* Autorem dialogu učedníka s mistrem *In principio* je dosud neidentifikovaný augustiniánský eremita první poloviny 14. století z oblasti Štrasburku, resp. horního Porýní, z okruhu provinciála řádu Tomáše ze Štrasburku (+ 1357). Dialog se dochoval pouze v jediném rukopise datovaném až rokem 1383.

Autorovi se připisují ještě dvě další díla: dialog *Gratia Dei* a traktát *Audi filia* (*Des Menschen Adel, Fall und Erlösung*). Charakter děl prozrazuje vzdělaného teologa s klasickou scholastickou erudicí se silnými rysy dominikánské a augustinovské filosofické tradice. Jeho ontologie je blízká Bonaventurovi a Mistru Eckhartovi. Dialog *In principio* patří svou subtilní filosoficko-teologickou spekulativností, krásou jazyka a hlubokou meditativností k pozoruhodným plodům německé mysticko-scholastické literatury 14. století.

ného rozumu, kde je ryzí, oproštěné srdce a život podle pravdy a důstojný, kde je ctnost a milost?

Povznes mne nad to, co je lidské! Věz, že věci, po nichž tak toužíš, vysoko překonávají pomyslení lidí i andělů, proto, můžeš-li, zmírní poněkud sílu své lásky a touhy a ušetří mě raději této stavby, k níž jsou všechny mé síly menší než kapka v nezměrném moři. Není totiž možné, abych získal a měl vhodné nástroje, a proto je i výsledek pochybný, neboť já vpravdě neznám ani počátek ani konec [této stavby].

Učedník: To je pravda; avšak, můj mistře a můj otče, tvůj nářek působí mému srdci bolest. Tvá bázeň vychází z moudrosti, ale tvoje prosba mi připadá nepřiměřená, když si stěžuješ na nedostatečnost svých sil k tomu, abys mohl o této Pravdě mluvit nebo psát – vím dobře, že je to tak. Neboť jak praví sv. Pavel: „Nikdo nemůže říci: Ježíš je Pán, leč v síle Ducha svatého.“ (1 K 12,3) Proto, co nezmohou tvé síly, to máš svěřit do moci Slova,

které svítí v temnotách (Iz 58,10; J 1,5),

které učinilo Matouše evangelistou (M 9,9),

které dává dětem, aby zvěstovaly chválu jeho velebnosti (Ž 8,3),

které z rolníka Ámose učinilo proroka (Am 7,14).

Moudře si stěžuješ, můj otče, že se ti nedostává vhodných nástrojů k této velké stavbě. Tím se však nenech mýlit. Neboť nemáš-li nástroje, abys mi vystavěl vpravdě královský palác nebo skvostný chrám, pak vystavěj svému chudému dítěti prostý domek. Pohleď přece, v pravdě Otcova domu je mnoho příbytků (J 14,2). A nemůže-li to být domek, pak mi postav komůrku v tom domku. Myslím, že tě nikdo nemůže vinit z nemoudrosti, leč by byl sám nemoudrý, jestliže začneš malou stavbu s malým náčiním. Proto se mi zdá tvoje prosba, v níž mě žádáš, abych zmírnil sílu své touhy po této nauce, poněkud nepatřičná. Jistě dobře víš, že jsem tuto touhu (k sobě) nepozval. To ona pojala mne a sama mě vtáhla. Chceš-li tento proud řeky zastavit, pak obrať déšť slz, které vytekly z mých očí. Ach, považ, jak mučivou touhu jsem celou tu dlouhou dobu snášel, ale i (upřímnou) radost a naději, že bude utišena. Proto mi dej s radostí to, co mi Bůh nabízí, a neklesej na mysli nad mým úsudkem a nezkušenými smysly. Důvěřuji dobrému Bohu, který mě obdařil neutuchající bolestnou touhou, že ti dá ochotu a učiní, abys mě potěšil ve věčném Slovu. Ó, ty se umíš lépe postarat o svůj pokrok, nežli se já dokážu uchránit před škodou. A to buďž hned na počátku svědectvím mé nemoudrosti.

Mistr: Musím ti doznat tuto pravdu: tys natolik uchvátil mé srdce svými moudrými slovy a svou pokornou touhou, že se již nemohu tvému přání déle vyhýbat. Musím tedy psát nemoudře, abych tě uspokojil. Musím dát za málo pravdě, abych nerozhněval lásku. Musím porušit starý strom, abych zalil výhonky nového. Co mě přivedlo do této nesnáze? Ach, to způsobily slzy lásky, které v trýznivé touze zaplavily tvé líce.

Žádal jsi pokorně, abych ti učením vystavěl dům nebo komůrku v příbytku Pravdy. Já se však táži: Kde je náradí? Kde výzbroj? Kde je dovednost, kde pomoc, kde dobro, kde odvaha, kde správný čas, kde jsou základy a kde střecha? Tu je hlubina bezedná a výšina nekonečná. Proto se, mé milé dítě, musíš spokojit, když ti chudý otec, který je sám bez domova a nemá ani dům ani útulek v příbytku Pravdy, nabídne něco, co není nádherné, a nevystaví ti ani dům ani komůrku. Chci se ale zachovat, jak chudému náleží. Když totiž nemůže svým dětem dát léno ani majetek ani dům ani dvůr, a přece své děti miluje jako věrný otec, podaruje je alespoň malými prostými dárky. Dám ti tedy tři zrcadla, neboť pomocí zrcátek přimějeme neposedné děti, aby se ztišily.

Učedník: Co dává věrný otec, toho si má dítě vážít jako svého dědictví. Dej mi proto ta zrcadla nebo co uznáš za vhodné, abych tak či onak spatřil to, po čem mé srdce tak dlouho prahne. Kdyby se mi toho dostalo, pak myslím, že by mi bylo dáno víc než dost.

Mistr: Jak jsem řekl: chci ti dát tři zrcadla, v nichž se má očistit oko tvého srdce. Proto ti hodlám vyložit slova evangelia sv. Jana: „Na počátku bylo Slovo“, jak jsi mě celou dobu žádal.

Učedník: Ach můj milý, jak jsi mě potěšil, že chceš pro tuto vznešenou nauku očistit a vycvičit můj zakalený zrak. Neboť ono Slovo, které je Bůh, nikdo nemůže vidět ani poznat, leda ti, kteří jsou čistého srdce, jak řeklo samo věčné Slovo, Ježíš Kristus.¹

Mistr: Nuže, zapamatuj si, že toto učení má čtyři kapitoly:

– První je o tom, jak čiré bytí² v sobě zahrnuje jednotu božské vznešenosti.³

– Druhá kapitola objasňuje, jak ryzí dobro v sobě zahrnuje vycházení nejvyšší Trojice v božské přirozenosti.

– Třetí kapitola je o tom, jak svrchovaná všemohoucnost způsobuje stvořené bytosti a výron věčného Slova.

– Čtvrtá kapitola ukazuje, jak sv. Jan nazřel a vyslovil pravdu, která vytryskla z jeho milujícího srdce, když pravil: „Na počátku bylo Slovo, to Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo Bůh.“

Učedník: Nuže pouč mě tedy, jak mám tato zrcadla nastavit, aby se mi v nich zjevila Pravda. Neboť nelze dát zrcadlo každému pošetilci, spíše jde o to, poukázat na způsob a podstatu zrcadla a na to, jak odráží svůj obraz.

Mistr: Postavím tedy před tvůj zrak první zrcadlo – vznešenost čistého bytí, a v něm tyto tři věci:

1 Blahoslavení čistého srdce, neboť oni budou vidět Boha; Mt 5,8.

2 *wesenlich luterkeit*; tj. podstatná, bytostná čistota bytí. Latinským ekvivalentem je *esse purum*, popř. *esse absolutum*.

3 Z celého traktátu je pouze tato první kapitola předmětem našeho překladu.

- První je, že čiré bytí nemá ani konec ani počátek, a přece je koncem a počátkem všech věcí.
- Druhá, že máš nazít v tomto zrcadle, že čiré bytí je to největší dobro, které srdce může pomyslit.
- Třetí, že v tomto zrcadle máš nazít, že pravda a všemohoucí síla a spravedlnost jsou v tomto nejvyšším dobru ryzí vznešenosti podstatně obsaženy.

Učedník: Ach milý otče, jsem si jist, že se tyto podoby [Pravdy] věrně vyjeví v tomto zrcadle tomu, kdo vycvičil svůj zrak v oproštěnosti, aby tak Pravda byla očištěna od prachu pomíjivých obrazů. Protože mi však k tomu bohužel ještě mnoho schází, chci ti vyznat pravdu: dosud nejsem s to správně nahlédnout samotné zrcadlo [Pravdy], a ještě méně její jasné láskyplné podoby a projevy. Proto se zachovej jako věrný učitel a vylož mi nejprve, co je čiré bytí, a potom, jak je toto bytí bez počátku a příčiny a jak je nekonečné a přesto je počátkem a koncem všech věcí, a nakonec, jak čiré bytí v sobě zahrnuje veškeré dobro a jak jsou také pravda, moc a spravedlnost podstatně obsaženy v tomto čistém jsoucnu.⁴

Rozmluva první

O čirém bytí a o bytí stvořených věcí

Mistr: Dávej tedy pozor, co nazývám čirým bytím!

Učedník: Prosím Boha, aby mi dal porozumět.

Mistr: Země a kámen, zvíře a pták, člověk a anděl – každý z nich má bytí; takže pták má bytí ptáka a člověk bytí člověka. A přece tu není rozdíl v bytí, neboť je míněno ve své čirosti.

Učedník: To se mi zdá podivné. Řekl jsi přece, že kámen má bytí kamene a člověk bytí člověka. Poněvadž se ale kámen a člověk od sebe velice liší, zdá se mi, že i jejich bytí jsou stejně tak rozdílná.

Mistr: Máš pravdu, že bytí člověka a bytí kamene jsou rozdílná, protože jsi nepojal bytí v jeho čirosti. Když totiž říkáš „bytí člověka“ nebo „bytí kamene“, pak spojuješ bytí s kamenem a s člověkem. Proto jsem řekl:

4 Celá následující rozmluva je svou meditativní spekulativností i vlastním obsahem spřízněna s myšlením sv. Bonaventury, zejm. s jeho mystickým dílem *Itinerarium mentis in Deum* a jeho slavnou pátou kapitolou „O nazírání Boží jednoty skrze její prvotní jméno, kterým je bytí“. *Itin.* c. 5 n. 5: *Esse igitur, quod est esse purum et simpliciter et esse absolutum, est esse primum, aeternum, simplicissimum, actualissimum, perfectissimum et summe unum.* (Tak tedy bytí, které je čisté, prosté a absolutní, je také bytí prvotní, věčné, nejjednodušší, naprosto v uskutečnění, naprosto dokonalé a svrchované jediné.) In: Bonaventura, *Putování mysli do Boha*, Praha: Krystal OP 1997, 95, př. C. V. Pospíšil.

Pojme-li se bytí jako čiré, pak mezi kamenem a člověkem či jinou věcí není žádného rozdílu. To můžeš například vyzozorovat z toho, když řeknu: „Nebe a země jest“, pak toto „jest“, které je řečeno o nebi a zemi, nemá samo v sobě žádnou rozdílnost, ať už jsou si nebe a země jakkoli nerovny.

Učedník: Docela dobře rozumím tomu, že nebe a země jsou naprosto odlišné, ale že v tomto „jest“ není žádná rozdílnost, to nemohu tak dobře pochopit.

Mistr: Řekni, jaké rozdíly shledáš, když vyslovím dvakrát „jest“, nebo desetkrát či ještě vícekrát? Zamysli se nad tím.

Učedník: Ať řekneš „jest, jest“, kolikrát chceš, nevidím v tom žádný rozdíl než pouze v počtu slov. Když ale řekneš: „Nebe jest. Země jest, nebo člověk jest“, pozoruji v tomto „jest“ odlišnost v tom, že země je jiná než nebe a nebe zase jiné než člověk.

Mistr: Pravda z tebe mluví. Dej Bůh, abys rozuměl tomu, co jsi právě řekl! Neboť ať už se řekne a vysloví jakkoli často, je to vždy jen *jedno* jest a bytí ve své čirosti. Je-li tu však nějaká rozdílnost a jinakost, pak pocházejí z toho, že je sem přivedla odlišnost stvořených věcí. A proto je bytí nebe jiné než bytí země. Avšak čiré bytí je nedílné a nemá v sobě žádnou nahodilost⁵ ani žádnou rozdílnost. Proto chceš-li nahlížet Boha, pak ho nahlížej jako čiré bytí, které je celistvé a nesložené, bez případků toho či onoho,⁶ a nerozlišené.

Učedník: Máš na mysli, jak se domnívám, například to, když si pomyslí: „Toto je, nebo tamto je“, pak mě právě „to a ono“ klame. Znamená to tedy, že na to, co tu je, nenahlížím podle čirého bytí v jeho vznešenosti.

Mistr: Ano, to jsi řekl podle pravdy. Chceš-li vidět čisté bytí, nech to a ono, a nahlížej na pouhé *jest*. Pak uvidíš, co je čisté bytí.⁷

Učedník: Tvým slovům již nemohu déle odporovat. Nyní vidím, že se nechávám mýlit mnohostí stvořených věcí, které všechny v tomto bytí stojí, a že nejsem s to čirost bytí nahlížet. Neboť když chci pomyslet na ryzí

5 zuval; případek, přídavek, nahodilá vlastnost, akcident.

6 Srv. Eckhart, LW I, 166,12n: *Similiter autem de esse absolute et simpliciter nullo addito, et aliter de esse huius et huius*. (Podobně tedy [mluvíme] o bytí absolutním a jednoduchém bez jakéhokoli přídavku, a jinak [zase] o bytí tohoto a onoho.)

7 Srv. Augustin, *De Trinitate* VIII c. 3 n. 4: *Quid plura et plura? Bonum hoc et bonum illud: tolle hoc et illud, et vide ipsum bonum, si potest; ita deum videbis*. (A co mnohé a mnohé? Dobro toto a dobro ono: odstraň toto a ono, a nahlédni, pokud můžeš, samotné dobro; tak spatříš Boha.) – Srv. dále zejm. Bonaventura, *Itinerarium mentis ad Deum* c. 5 n. 3: *Esse igitur quod primo cadit in intellectu, et illud esse est quod est actus purus ... illud esse est esse divinum*. (Tak tedy bytí je tím prvním, co přichází na mysl, a jedná se o ono bytí, které je čiré uskutečnění ... a ono bytí je božské bytí.) – Z Bonaventurovy metafyziky Boha jako čirého bytí vychází i Eckhartův žák dominikán Jindřich Suso (Seuse) v 51. kap. svého *Vita*, kde své duchovní žačky odpovídá na otázku Kde a jak je Bůh.

bytí bez toho a onoho, tu hned se moje myšlenka spojí s obrazem (a představou) a spojuje bytí se stvořenou věcí nebo se způsobem a formou [jejího bytí]. Ale udivuje mě ještě toto: Je-li čiré bytí Bůh, jak jsi řekl, proč tedy Boha nevidím, když vidím, co čiré bytí je?

Mistr: Kdo nahlíží čisté bytí v jeho čirosti, ten vidí Boha v jeho božství. Proto když se Mojžíš tázal našeho Pána, co o něm má říci dětem Izraele, řekl mu Bůh: [„Pověz jim:"] Ten, který jest, mě posílá“ (Ex 3,14). – Tímto slovem Bůh míní, že on sám je čiré bytí,⁸ neboť pouze a čistě je, že je.⁹

Učedník: Tato slova mě poněkud udivují. Domníval jsem se, že nebe a země jsou pouze a čistě tím, že jsou. Neboť kdyby nebyla země jako jsoucí, pak by nebyla země zemí. A ani nebe není nebem, pokud není pouze a čistě tím, že jest.

Mistr: Dotkl ses hluboké otázky. Musíš však vědět, že země ani nebe ani žádné stvoření není pouhým holým bytím. Neboť kdyby podstatou nebe nebo jiného stvoření bylo pouze to, že jsou, pak by stvořené věci mohly být právě tak málo bez své existence,¹⁰ jak málo by mohly být poznány bez vlastnosti své přirozenosti.¹¹ Pak by ovšem bylo stvoření vlastně věčností. Kde je přirozenost naprosto to, co jest, tam se může toto „jest“ ztratit přirozenosti právě tak málo, jako přirozenost své skutečné poznatelnosti.¹²

8 Srv. Augustin, *De fide et symbolo* IV, 6: [„o Bohu] jakož i o jednorozeném Synu Božím se nemůže říci „byl“, anebo „bude“, nýbrž pouze „jest“. Vždyť to, co bylo, již není; a co bude, ještě není. On je tedy neměnný, bez závislosti na čase a bez střídání. A myslím, že v ničem jiném nemá svůj původ to, že právě takové pojmenování sebe samého sdělil sluhovi svému Mojžíšovi. Neboť když se ho on ptal ... od koho má říci, že je poslán, dostal odpověď takto řkouchi: „Já jsem, který jsem.“ A potom připojil: „Tak řekneš synům Izraele: Ten, jenž jest, poslal mě k vám.“ In: sv. Augustin, *Čtyřero pojednání o křesťanském boji. O víře a vyznání víry*, Olomouc: Krystal 1948, 21. Tak také Tomáš Akv., *Summa theologica* I q. 13 a. 11: *Zda toto jméno „Jenž jest“ je nejvlastnější jméno Boží*; Eckhart, *Prol. op. prop.* § 5 – LW I, 169, 1n.: *quid aut quis est? respondetur: esse, Exodi 3: „sum qui sum“ et „qui est“* (Co nebo kdo je? Odpovídá se: bytí, podle Exodu 3: „Jsem který jsem“ a „který jest“). – Křesťanská metafyzika na základě tohoto místa v druhé knize Mojžíšově (Exodus) 3,14 pojala Boha jako bytí, a tím převzala metafyziku antickou. Proto se středověká a zejména Tomášova metafyzika právem označuje jako „metafyzika Exodu“.

9 *wann er allein lauterlich ist, daz er ist.* Toto vyjádření lze přeložit i obvyklým a známým výrokem: „Bůh je, co je.“ Viz Augustin, *Tract. in Joh.* XXXIX, 8, 9: *est quod est* (je, co je); *Enar. in Psalm.* IX, 11, 18n.: *est tantum id quod est* (je pouze to, co je). Ale autor tohoto traktátu podle našeho názoru chce právě zdůraznit slůvko „že je“ namísto „co je“, aby nenavozoval představu, že Bůh je ve svém čirém bytí „něco“ myslitelného.

10 *iskeit*; zde užíván ve smyslu lat. ekvivalentu *esse existentiae*, popř. *actus essendi*.

11 *natur*; tento pojem je zde nadále používán a významově kolísá mezi pojmy „přirozenost a podstata (bytnost)“; lat. *substantia* a *essentia*. Zatímco *wesen* zde vždy označuje „bytí“; lat. *esse*, popř. *esse essentiae*.

12 Autor tím chce vyjádřit scholastickou myšlenku, že podstata/přirozenost a poznatelnost jsou sice myslitelné jako od sebe odlišné, ale ve skutečnosti jsou neoddělitelné. Jakmile totiž spadá existence do součásti přirozenosti, pak nemohu myslet tuto přirozenost bez její existence.

Pohled: Dříve, než bylo stvořeno nebe a země a ostatní stvoření, byly již božskému pohledu známy, aniž by však tato stvoření měla jakékoli „jest“. A protože toto „jest“ [teprve] připadlo k podstatě stvořených věcí, proto nemohou být ze své podstaty věčná. Poněvadž ale Boží „jest“ je jeho bytostnou povahou, proto mu toto „jest“ už nemůže nijak připadnout a stát se nějakým případkem jeho přirozenosti; ta je totiž věčná.¹³ Jen on v sobě zahrnuje to, že jeho bytí je [zároveň] jeho bytostnou povahou bez jakéhokoli rozlišení, o čemž u žádného stvoření nemůže být řeči.

Učedník: Pokud ti správně rozumím, máš na mysli toto: Ačkoli člověk nemusí vždy být, přece ho lze poznat na základě lidské přirozenosti, kdyby ale bylo jeho „jest“ totožné s jeho přirozeností, pak by člověk nikdy nemohl být Bohem poznán; jedině tehdy, když by existoval. A kdyby ho zase Bůh od věčnosti znal, musela by být jeho přirozenost ve svém vlastním bytí věčná. Člověk by tedy musel být buď věčný, nebo by ho Bůh nemohl znát před vstupem do vlastní existence.

Mistr: Bůh buď pochválen, že jsi mě tak pozorně poslouchal! Proto otevři své oči a nahlédni do tohoto čistého zrcadla čirého bytí! Kde je čisté bytí, tam jsou přirozenost a existence bytostně jedno; tam nemůže přirozenost být bez své existence, jakož i tato přirozenost zase nemůže být bez své existence poznána. A kde žádný rozum nedokáže odlišit přirozenost od existence, tam není žádný rozdíl ani žádný případek. Proto praví učitelé, že Bůh je co do podstaty to první, protože on je svou přirozeností bez případku a nedílný. Kde je čiré bytí, tam je věčné bytí. Kde je bytí ve své čirosti, tam nemůže žádný rozum přehlédnout jeho existenci. Kde nikdo nemůže přehlédnout jeho existenci, tam nemůže žádné srdce pomyslit něco většího. Proto je Bůh to nejvyšší, co může člověk pomyslit.¹⁴

Učedník: Jak mám rozumět tomu, že čiré bytí je to nejvyšší dobro, které žádné srdce nemůže pomyslit?

Mistr: Všechny věci jsou v bytí podle míry svého dobra, takže jejich bytí je o tolik větší, o kolik je větší jejich dobro. Proto se říká, že dobro je

13 K této a následující argumentaci srov. Tomáš Akv., *De ente et essentia* c. 5.

14 Anselm z C., *Proslogion* k. 2-4, in: J. Sokol (ed.), *Mistr Eckhart a středověká mystika*, Praha: Zvon 1993, 81-83, př. L. Karfíková..

15 O vztahu jsoucna a dobra viz Tomáš Akv., *De Veritate* q. 21.

16 Srv. J. Sokol (ed.), *Mistr Eckhart...*, 266, káz. 82: Všechno, co má nedostatek, odpadá od bytí. (M. Eckhart, DW I, 132, 1: *abeval von wesene.*)

17 Srv. Augustin, *Vyznání*, kn. 13, hl. 31: Dobré je vše, co vůbec nějak jest. Vychází totiž od toho, který nemá bytí, nýbrž je samo bytí (Praha: Kuncíř 1926, 516). J. Sokol (ed.), *Mistr Eckhart...*: Všechno, co něco jest, spočívá pouze na bytí. – Srv. dále Tomáš Akv., *Summa theologica* I q. 4 a. 2: *Omnium autem perfectiones pertinent ad perfectiones essendi...* (Veškeré dokonalosti náleží k dokonalosti bytí; podle toho totiž něco je dokonalé, že má nějakým způsobem bytí). Autor uvažuje v duchu Tomáše, že vyššího dobra mohou dosáhnout věci, které mají intenzivnější a komplexnější stupeň existence.

(dobrem) podle míry bytí. Proto je nejvyšší bytí (zároveň) nejvyšším dobrem. Čiré bytí je tedy bytím nejvyššího dobra. Proto je v čistém bytí zahrnuto samo nejvyšší dobro.¹⁵

Učedník: Pouč mě v té první věci: proč se míra dobra měří podle bytí a proč je čiré bytí nejvyšším jsouncem nad každým jsouncem!

Mistr: Pohled, umírání, smrt a zánik všech věcí není nic jiného než vypadnutí z bytí.¹⁶ Měj však na paměti, že důstojnost věcí nespočívá na ničem jiném než na vstupu do bytí.¹⁷ I když stvořeným věcem [bytí] přibývá a ubývá, (přesto) se to všechno děje v bytí. Proto se tedy jejich důstojnost měří podle míry bytí.

Učedník: Sleduji tě pozorně: Máš na mysli, jak čas činí ve stvoření [věci] staré a nové, a jak zase z času vypadnou, že právě tak je to i s bytím.

Mistr: Nalezl jsi vhodné přirovnání. Neboť zrovna tak jako samotný čas není ani menší ani větší, ani starý ani mladý, ani smíšený s věcmi, které jsou v čase, právě tak je čiré bytí nesmíšené s věcmi, které jsou v bytí. Čiré bytí také není méně nebo více podle toho, jestli věci, které jsou v bytí, jej mají více nebo méně.¹⁸

Učedník: Tak mi tedy pověz, proč je (právě) čiré bytí tím nejvyšším jsouncem nad každým jsouncem, které čirým bytím není?

Mistr: To se vpravdě nazývá velké Bytí,¹⁹ od něhož veškeré bytí pochází, v němž všechno bytí trvá a bez něhož žádná bytí není.

Učedník: Kdybych tomu lépe rozuměl, ukončil bych již svou otázku. Neboť vyznávám ti v důvěře, že jsem často slyšel, že v Bohu, skrze Boha a podle Boha všechny věci jsou. Tomu jsem schopen sice snadno uvěřit, ale rozumem to stále ještě nedokážu pochopit.

Mistr: Není divu, že tomu dobře nerozumíš, neboť velcí mistři sami přiznávají, že to až do základu nebyli s to pochopit. Do určité míry to může člověk nahlížet pomocí vhodného podobenství jakoby v určitém nejasném zrcadle. Pohled, všechno, co je stvořené, přebývá v bytí; každá věc podle svého způsobu – podobně i člověk, který má lidské bytí. Ptám se tedy, zda-li má člověk bytí sám od sebe, nebo od nějakého jiného bytí.

Učedník: Já říkám: že lidské bytí není lidským bytím samo od sebe. Neboť kdyby nebylo (samotného) bytí, nebyl by tu ani člověk ani jeho bytí.

Mistr: Z toho poznáš, že jeho bytí pochází od nějakého jiného bytí. Neboť kdyby pocházelo ze sebe samého, bylo by věčné.

18 Mistr zde argumentuje v podstatě Tomášovou naukou o stupních bytí: Věci zaujímají tím vyšší stupeň bytí, čím větší množství uskutečněných možností v nich nacházíme. Čím jsou věci bytostně bohatší, tím „více“ a intenzivněji existují a tím více participují na Bohu, který je nejvyšší čiré uskutečnění (*actus purus*), na Bytí, které je čirým bytím (*esse purum*). Viz Tomášova čtvrtá cesta důkazu Boží existence, in: *Summa theologica*, I 2 3c, o níž naposledy poutavě pojednal Roman Cardal, „Rigorizovaný důkaz Boží existence“, *Distance* 1999, č. 1, 8-22.

19 Augustin, *Enar. in Psalm.* CI, s. 2, 10, 47n.: *Magnum ecce Est, magnum Est. Ad hoc homo quid est?* (Hle, veliké Jest! Co je člověk ve srovnání s ním?)

Učedník: Tomu dobře rozumím. Pokud by nebylo věčné, muselo by mít nějaký počátek. Ale (svůj) původ by muselo vzít buď samo od sebe, nebo od nějaké jiného [stvořeného bytí]. Kdyby však vzalo svůj počátek od nějakého jiného, nemělo by zase své vlastní bytí. A aby si lidské bytí dalo bytí samo ze sebe, to se mi zdá nemožné.

Mistr: Myslím, že je naprosto rozumné, že se žádná věc nemůže zrodit sama od sebe. Neboť kdyby se nějaká věc zrodila sama ze sebe, musela by mít bytí před tím, než se zrodila. Aby však měla bytí před tím, než sama je, a aby tedy byla před svým zrozením, to není možné. Z toho plyne zásadní pravda: co je ze sebe sama, to je věčné, a co není věčné, to nemůže mít bytí samo ze sebe.

Učedník: Díky Boží milosti a tvému učení jsem porozuměl, že bytí, které samo není věčné, pochází od věčného bytí jakožto působící příčiny. Ale chtěl bych ještě od tebe slyšet, jak každé [jednotlivé] jsoucno v tomto bytí přebývá, jak časné věci spočívají v čase a všechny pravdy v jedné Pravdě. K této otázce mě přivádí známé slovo učitelů, které praví: Všechny věci jsou od Boha jako od svého tvůrce a v Bohu jsou jako ve svém bytí.

Mistr: To je ono tajemné Slovo, kdy se učitelé omlouvají, že nebyli a nejsou s to jej proniknout. Neboť když řeknu: Všechny věci jsou v božském bytí tak, jakoby bylo stvoření vštípeno do božského bytí, tak jako člověk sestává z těla a duše, kde je tedy ten velký rozdíl mezi božským bytím a (bytím) stvořených věcí? Když ale řeknu: Stvořené bytí je v Bohu, tak jako je například člověk v nějakém domě či chrámu, kde je potom vnitřní bytí božské podstaty ve stvoření;²⁰ jak může být čiré a nedílné Boží bytí ve všech stvořených věcech vnitřněji a hlouběji, než jsou tato stvoření sama sobě?²¹ To je tak vážná otázka, že učitelé o ní mluví neradi, protože naše oči stojí před touto pravdou strnulé a oslepené.

Učedník: Dobře pozoruji lidskou hloupost, jak je touto pravdou přetižena a zatlačena do temnoty. Přesto se dovolávám tvé otcovské věrnosti, abys mi o tom něco pověděl, aby má mysl nabyla alespoň správný směr, když už nemůže být přímo osvícena. Věřím, že se na tebe Bůh nerozhněvá, jestliže se pokusíš vyložit, co se stejně asi zbytku vysvětlit nedá.

20 *die innerkeit gotlichez wesens an der creatur*; tj. imanence Boží ve stvořených věcech. Blíže k tomu Tomáš Akv., *Summa theologica*, I q. 8

21 Srv. Augustin, *Sermo 45* n. 452: ... *et est intimior animae quam ipsa sibi* (a je duši vnitřnější než ona sama sobě). Eckhart, *Joh.* § 238 – LW III, 199,3n.: *nihil tam prope enti, nihil tam intimum quam esse. Deus autem esse est et ab ipso immediate omne esse* (nic není tak blízko jsoucnu, nic tak uvnitř něho jako bytí. Bůh však je bytí a všechno bytí je bezprostředně od něho); Augustin, *Confessiones* I. 3 c. 6: *Tu autem eras interior intimo meo, et superior summo meo.* (Ty jsi však byl vnitřnější než mé vlastní nitro a vyšší než nejvyšší vrchol mého ducha.) *Význání*, Praha: Kuncíř 1926, 75.

22 Učedníci na cestě do Emaus; srv. *L 24,13-32.*

Ale je to láska, která mě nutí, abych se pídil, a nikoli nějaké chytráctví nebo dychtivost smyslů.

Mistr: Je-li tomu tak, budu tím usilovněji tuto pravdu hledat, i když se někdy ukáže milovníku pravdy jako divoká srna lovcí, nedá se však chytit ani uchopit. Chceš-li tedy o ní něco slyšet, pomoz mi trochu hledat a lovit, možná se zjeví naší lásce jako těm dvěma učedníkům, když spolu kráčeli a v lásce rozmlouvali.²²

Učedník: Nakolik umím a mohu, jsem k tomu připraven.

Rozmluva druhá

O Bohu ve stvoření a o stvoření v Bohu

Mistr: Pověz mi tedy, co je to jedna?

Učedník: Neznám nic jiného, než že je počátkem čísel. Jako když říkáme: „jedna, dva, tři, čtyři“, a dále, jak chceme.

Mistr: Nuže řekni, jaký je rozdíl v čísle mezi kamenem a člověkem, když se řekne: „Jeden kámen, dva nebo tři kameny“ a tím, když se řekne: „Jeden člověk, dva nebo tři nebo čtyři lidé?“

Učedník: Co do čísla nemohu nalézt žádný rozdíl, neboť jeden kámen se má k číslu jedna a dva [stejně] jako člověk a anděl.

Mistr: Pozoruješ tedy, že věci, které se počítají, ať už jsou jakkoli odlišné, nevykazují v (samotném) čísle žádný rozdíl.

Učedník: Zdá se mi, že jsem tomu porozuměl.

Mistr: Co je to číslo?

Učedník: To je například jedna a dva a tři.

Mistr: Z čeho myslíš, že jsou tři?

Učedník: Myslím, že z jedné a zase jedné, a když se tak jedna vezme třikrát, říkáme, že máme tři.

Mistr: Odpověděl jsi správně. A vidíš přitom, že jedna je v každém čísle a že každé číslo se zakládá na jedné. Kdyby tedy nebyla jedna, nemohly by být ani dvě ani tři ani čtyři ani žádné jiné číslo.

Učedník: Je tomu tak.

Mistr: Nyní vidíš, že z jedné se vytvořila všechna čísla, neboť jedna je počátkem²³ a principem čísel. Je podstatně ve všech číslech, takže nemůže být žádný počet, aby v něm nebyla jedna a aby se nezakládal na jedné.

Učedník: Ach, drahý Bože, jak čirá a jasná je tato pravda otevřeným očím, a přece jak zůstává nepovšimnuta nemoudrým srdcím. Teprve nyní

23 *anvang der zale*; tj. počátek a princip všech čísel. Latinským ekvivalentem středohornoněmeckého *anvang* je *principium*. Autoři těchto traktátů psali německy, ale mysleli v latinských pojmech a termínech.

začínám pozorovat, že věci jsou co do své mnohosti samy v sobě, a přesto (zároveň) vidím, že mnohost čísel vyvěrá z jednosti jedné. Vidím, že jedna je v (každém) čísle a každé číslo zakládá se na jedné. Vidím, že jedna může docela dobře být, i kdyby dvě nebo tři nebyly, ale že dvě nebo tři nemohou mít žádné bytí, a to ani myšlené ani skutečné. Vidím, že jedna není dělitelná žádným číslem a proto je úplně a zcela ve všech číslech.

Mistr: K chápavému srdci se dobře promlouvá. Díky Bohu, ty jsi podobenstvím pravdy, kterou hledáme, porozuměl tak vznešeným způsobem, že věřím, že naše hledání nebude zcela marné, i když pochopit ji plně nemůžeme asi nikdy.

Učedník: Můj otče, nepřipisuj to mému rozumu, nýbrž své moudré otázce! Neboť moudrá otázka přináší správné naučení. Potřebuji ovšem také, abys tento příklad o jednosti a o mnohosti ještě vztáhl na božské bytí – jak ono tedy v celém jsoucnu je, aniž se stává mnohým, a jak zase celé stvořené jsoucno v něm přebývá, aniž by bylo věčné.

Mistr: Tak pozorně sleduj, abychom tuto kapitolu již ukončili! Podívej, jedna je principem všech čísel, neboť jedna a jedna jsou dvě, dvě a jedna jsou tři.

– Nyní si musíš představit, že každé stvoření je svou povahou rozmanité podobně jako čísla. Neboť některá stvoření mají například způsob [čísla] dvě, některá tři, jiná čtyři. Jako se nerovná jedno číslo druhému podle velikosti, tak se nerovná jedno stvoření druhému způsobem svého bytí.

– Z toho vyvozuj, že *jedno* se ve své čirosti rovná *božství*. Neboť máš-li na mysli prosté číslo jedna, jak je principem čísel, pak tato je oddělena od všech věcí. Nesmíš ovšem myslet, že jeden člověk nebo jedno dřevo nebo to či ono je principem čísel. Mysli pouze, že jedna a jedna jsou dvě, a nesmíš při tom myslet ani dřevo ani kámen ani jakoukoli jinou věc. Když nyní myslíš *jedno* odděleně od všech věcí, které se tu počítají, pak právě takhle (si) máš myslet božské bytí, oprostěné a oddělené od všech věcí, které jsou zde tím či oním. Neboť božské bytí má ve své přirozenosti ještě vyšší, čistší odloučenost od všeho [stvořeného] bytí, než má jedna jako princip čísel [od všech ostatních čísel].²⁴

– Měj na paměti to, že jako mnohost čísel vyplývá z jedné jakožto počátku a principu, tak mnohost stvoření plyne z bytí, které je před každým jsoucnem.

– A dále: Jako je jedna bohem v každém čísle,²⁵ pokud je číslem, tak vstupuje i božské bytí do každého bytí, pokud je bytím. A tak jako jedna, po-

24 Srov. Tomáš Akv., *Summa theologica*, I q. 11. (*De unitate Dei*).

25 Srv. M. Eckhart, *In Joh.* n. 135, LW III, 115, 13-15: *Semper enim principium deus est sui principiat, utpote habens esse suum ab ipso, per ipsum et in ipso.* (Bůh je vždy počátkem všeho odvozeného, nakolik toto odvozené má své bytí od něho, skrze něho a v něm.)

té co vytvoří tři a je v částech, je ve třech nerozdělená – neboť tam, kde je jedna ze tří rozdělena, už nejsou tři –, stejně tak je i božské bytí nerozdělené ve všech stvořeních. A jako je jedna hluboko uvnitř v základě čísel, tak je božské bytí v základě stvořených věcí. Neboť kde je stvoření, tam je bytí; kde je bytí, tam je Bůh.

– A tak je jedna podle jednosti své přirozenosti před všemi čísly. Neboť mezi jednou a dvěma je zřejmý rozdíl, a mezi jednou a deseti je velký rozdíl. Kdyby totiž mezi dvěma a jednou nebylo žádného rozdílu, byly by dvě jednou a jedna dvěma, což si žádná mysl nedokáže představit. Tak má tedy božské bytí (takovou) přirozenost, která je od všech stvoření oddělena, takže žádné srdce nemůže myslit, že stvoření je Bůh, podobně jako si nemohu myslit, že jedna se může změnit v tisíc nebo že tisíc se jako číslo rovná jedné.

– A tak má jedno každé číslo dvojí způsob jednoty: pokud stojí v ostatních [čísech], nebo pokud je (ono číslo) svou vlastní jednotkou. Toto druhé je všem číslům společné. Když se totiž řekne: Dvě je jedno číslo a tři je jedno číslo a čtyři je jedno číslo, potud má vždy povaha toho čísla svou jednotu oddělenou od ostatních. Druhý způsob jednoty [jedné jako principu] je obsažen ve všech číslech. Neboť kdyby nebylo jedné, nebylo by ani dvou ani tří ani čtyř. Tak je tedy bytí v každém stvoření, v němž veškeré jsoucno trvá a jest. To je pak společné všem stvořeným věcem. To druhé bytí má každé stvoření jedinečně. Tak jako tedy člověk má své vlastní bytí a kámen má své vlastní bytí, tak se stvořené věci odlišují vždy každá podle jedinečnosti svého bytí.

Učedník: Můj otče, nebudu se tě již vpravdě déle tázat. Neboť jsi mi nastavil krásné zrcadlo. Jsou-li mé oči čisté a zkušené, vidím dobře, že toto přirovnání skýtá krásné poučení, jak je čiré bytí oddělené od všeho stvořeného bytí, jak je jedna přede všemi čísly, a přece ve všech číslech, a jak se každé číslo na jedné zakládá. A zvláště to slovo mi dává dobré naučení, které říkáš – a správně říkáš –, že božské bytí je čiré a odloučené od všeho, co jest. Neboť má mysl dokáže nyní vyzvednout *jedno* nade vše, co má počet. A proto tak uvažuji, že věčná Pravda pravila: „Jedno je třeba“, a že to je ten nejlepší díl, který si Maria vyvolila, „ten jí nebude vzat“ (Lk 10,42).

Mistr: Správně jsi poukázal na slovo Jezu Krista: „Jedno je třeba.“ Pohled, kdyby nebylo Jedno, nemohly by být dva ani tři. Proto je jednost v mnohosti a mnohost stojí v jednosti čirého bytí. Kdo tedy hledá to Jedno a miluje jednost v mnohosti stvoření, ten vyvolil s Marií ten nejlepší díl.

Učedník: Pochválena budiž Pravda, Kristus, který nás takto jedním krátkým slovem uvedl na stezku, kde se divoká srna a mladá laňka ukazují lovcům pravdy a přece se nedají ve své rychlé, čiré hbitosti uchopit. [...]

*

Ze středohornoněmčiny přeložil, poznámkami a komentářem opatřil Miloš Dostál.

Překlad pořízen z kritické edice Karl Heinz Witte, *Der Meister des Lehrgesprächs und sein „In-principio-Dialog“*. Ein deutschsprachige Theologe der Augustinerschule des 14. Jahrhunderts aus dem Kreise deutscher Mystik und Scholastik. Untersuchung und Edition. München: Artemis 1989, s. 16-29.

V moderní němčině vydala tento dialog Angela Rozumek s předmluvou Aloise Dempfa pod názvem *Vom inwendigen Reichum*. Texte unbekannter Mystiker aus dem Kreise Meister Eckhart, Leipzig 1937, s. 117-144. Z tohoto vydání čerpali i olomoučtí dominikáni, kteří jej zčásti vydali ve své revue pro duchovní život *Na hlubinu* XV, 1940, s. 193-195, 258-261 a 321-323.

Literatura

Kurt Ruh, *Geschichte der abendländischen Mystik III. Die Mystik des deutschen Predigerordens und ihre Grundlegung durch die Hochscholastik*, München: Beck 1996, 370-388.